

Het gaat de
terk zou vra-
een politieke
rechtstreeks
Z de politiek
chtling Z-A
naal niets en
traag weten,
v. d. Vaart
geschaft. En
en kerkelijke
e eerlijkheid.
K. S.
ENVERVOL-
ngen van het
keizer-filosof
overgegeven
jegens vriend
er, alles weg-
l van uiterst
dend wereld-
marcomannen
roef van wat
onzen Vader
ek de kunst-
og te kunnen
peinzer, een
rend patiënt,
Marcus einde-
twee jaren
is zijn aan-
Daar, midden
rijks grenzen,
dus geeft de
het barbaren-
werk, dat tot
ienlijk, onop-
lichzelf", een
die, midden
soof oprijen
Hoe vreemd
je heeft wel-
reldroem ge-
klijkheid of
oet het door-
en stijl.
eur heeft, en
ernst van een
ugten en de
ensdoel meer
orden van de
sa.
kt voor velen
In de eerste
ed en tranen
dogmata wil
ok het telkens
goedheid des
M.A.; „daar-
altijd wullen
(VII, 59).
t tusschen de
t geloof van
d der wereld
ontein in het
ven (Joh. 4).
nde of liefde.
sch opgezette
gaat uit van
zichzelf, om
naar vreemd.
vrijheid wil
en macht ge-
noch kwaad?
bewondering
r voege: „In
onze macht,
vattingen, ons
woord: onze
macht staan
voord: al wat
t nu in onze
inderd, onbe-
is zwak, on-
men zich, om
de fundamen-
ij maakt van
onbestaanbaar
goisame op en
en het filoso-

den omgang met zijn medemenschen huldigde: „hen wel te doen, ze te dulden en ze te mijden”¹⁾.
Onder dezen zachtmoedigen keizer nu zijn Christenen mishandeld, terecht gesteld, voor de beesten geworpen in verschillende streken des rijks, o.a. in Klein-Azië en in Gallië (Lyon, Vienna). Van meer dan één proces zijn ons acta overgeleverd, die we moelijk zonder ontroering kunnen lezen: aan de eene zijde een soms zeer correct, maar steeds onverbiddelijk magistraat; tegenover hem eenige schamele lieden wier eenige misdaad is, dat ze het 'Christianus sum' uitspreken en bewijzen. Menschen, die weigerden offers te brengen op heidensche altaren of te zweren bij den genius van Caesar en dies als staatsvijanden werden beschouwd en gestraft. Dwazen in het oog der wereld. Terwijl andere mysteriereligijs hen tot zich noodigden, die zich rein wisten van schuld, beloofden de Christenen, dat de poorten van hun Godsrijk zich zouden openen voor zondaars en dwazen. Zoo spotte het Heldendom. Maar deze zoekers van een beter vaderland wisten, dat God Zich niet schaamde hun God genaamd te worden.
Sommige humanistisch denkende bewonderaars van Marcus Aurelius' dagboek verwonderden zich over de inconsequentie, die een zoo nobelvoelend mensch onschuldig Christenbloed vergieten deed.
Om die te verzachten merkt de een op, dat men hier eigenlijk niet van Christenvervolging moet spreken, omdat er slechts sprake was van wetshandhaving. Dit laatste is, hoe weinig het voor deze quaestie bewijst, op zichzelf juist. Al moeten we er aanstonds aan toevoegen, dat een rescript van M. Aurelius zelf, dat met straffen dreigde allen, die 'de spoedig opgewonden gemoederen der menigte door waangelooft met angst vervulden' ook de Christenen trof²⁾.
Een ander meent: niets is minder waar dan dat Marcus de Christenen zou hebben gehaat en vervolgd. Integendeel: de eenige plaats in zijn dagboek (XI, 3), waar we van hen gewag vinden gemaakt, en wel op minachtenden toon, ziet er naar uit, alsof ze later is ingevoegd. En verschillende andere, die hen weliswaar niet met name aanduiden, laten een verklaring toe, welke veeleer op een vriendelijke gezindheid jegens de belijders van het nieuwe geloof wijst³⁾.
Wat zullen we hiertoe zeggen? Dergelijke kunststukjes van uitlegkunde danken hun ontstaan aan een niet kunnen, of willen, zien van den tusschen Christendom en Stoa gapenden afgrond. Men kan het ook zoo uitdrukken: aan een hedendaagsch Christendom zonder Christus.
Veel liever, en beter, luisteren we naar hen, die de tegenstelling waarvan sprake was, helder inzien. We denken b.v. aan een schrijver als Walter Görlitz (Marc. Aurel., Kaiser und Philosoph⁴⁾), die een geheel anderen weg inslaat. Een leer als die van den Apostel Paulus, zoo betoogt hij ongeveer, welke de muren van het wereldgebouw der klassieke schoonheid sloopen ging, moest den keizer te allen tijde innerlijk vreemd blijven, ja hem gevaarlijk schijnen voor den staat. En daarom is het, dat zijn scherpe resoluties tegen de aanhangers dier leer wel verre van in strijd te zijn met zijn levenshouding daar van veeleer de logische consequentie waren. Immers het welzijn der gemeenschap van het imperium Romanum, met zijn staatsgoden en met zijn keizercultus, ging hem boven alles. Als filosoof was hij de overtuiging toegedaan, dat de individu, niets zijnde buiten de gemeenschap, nooit tegen haar in mag gaan. Ieder geestelijk en zedelijk individualisme is vloekwaardig. Nooit ofte nimmer mag de individu zich onttrekken aan de eischen, welke de gemeenschap hem stelt. Waagt hij het toch, zoo sluit hij zichzelf buiten haar grenzen.....
We deelen de meening van dezen schrijver, dat het conflict niet uitblijven kon. Immers het was er. Alleen staan we wel heel ver van hem af, als hij meent, dat alleen zulk een beschouwing als door Marcus Aurelius op wreedte wijze werd toegepast, 'ons menschen van den tegenwoordigen tijd denkbaar en vruchtbaar voorkomt'. Integendeel: de Evangeliebelijder van thans zou, hopen wij, even standvastig als de schare van Lyon gehoorzaamheid weigeren aan een overheid, die verloochening vorderde van den levenden God.
Een vordering, in den loop der geschiedenis altijd dan gesteld, wanneer in een land het staatsbestel zijn levenssappen trok uit een religie of een levensbeschouwing, die vreemd was aan den Christus.
De overwinning was aan den Galileër, niet aan den keizer. Deze was trouwens allerminst geneigd tot triomfantelijke zelfverheffing. Veeleer is het een diep weemoedige ondertoon, die al zijn uitingen begeleidt: 'Nog maar een oogenblik en ge zijt asch of een geraamte en of een naam of niet eens een naam. En de naam is slechts geruisch, een echo. En wat in het leven zoo hoog geberd is, is leeg, rot, klein; en de menschen zijn bonden, die naar elkaar hijken en twist-zieke kinderen, die hot eene oogenblik lachen, het andere schreien. Maar trouw en eerbied en recht en waarheid zijn van de aarde weggevloden naar den Olympus...' (V, 33).
En zijn Christelijke onderdanen, die geloofden in den „Opgang uit de hoogte"? Zij hadden en omhelsden het woord van den Meester: 'Verblijdt en verheugt

u; want uw loon is groot in de hemelen. „De oude Christenen” heeft iemand gezegd, „waren een zeer gelukkig volk. Zij hadden het grootste van de mensche-lijke bezittingen: het geloof in en een hartstochtelijke liefde tot een persoonlijke God”. Het is waar. Het is nog meer waar, als men de beperking tot de oudheid laat vervallen.
K. D.
Aan een jongeren tijdgenoot.
No. 6.
Amice,
Den Veluwschen boer al gesproken op je jongsten wandeltocht? Nou, wat zei hij ervan? Je weet, hij is pas bewerkt met een brochure: „De stem van ons bloed”! Schrijver: E. J. Roskam Hzn., precies dezelfde, die al eens van een partij- immers N. S. B.-schietgat, ergens in Amsterdam, uit, op onzen redacteur eenige gifgasbommen heeft neer doen komen. Naar vaker geschiedt, is bij die gelegenheid „slechts onbeteekenende schade” aangericht. De bommen werden „lukraak” geworpen. En zeker was onze redacteur een „niet-militair object.”
Maar dat is al lang geleden.
Sedert heeft deze heer Roskam weer van zich laten hooren. Tenminste, zijn naam staat op het product, zooveen genoemd. En o, hoe innig de veluwsche boer erin wordt aangesproken! Ik moest, toen ik het las, ineens denken aan die meditatie (zal 'k maar zeggen) in ons vorig nummer, over Baäl-Berith.
Heeft de veluwsche boer, toen je bij hem een glaasje melk dronk, je nog geen coupeure uit het stuk voorgelezen? Misschien had hij geen tijd? En heeft ie 't boekje weggelegd tegen den winter? Maar dan moet jij er aan te pas komen, amice. De Veluwe kan niet wachten. Geen dag en geen nacht. Laat zijn ooren er van tuiten. Dezelfde heer Roskam, die destijds er prat op ging, dat hij lid eener gereformeerde kerk was, — ik denk niet, dat het tegenwoordig nog zoo met hem staat, — heeft eens een veluwschen monoloog opgesteld... hij kent onze taal en onze dialecten, en schrijft ze tot in de perfectie, in zijn gedrukte stukken. 'Was een monoloog, waarin de Veluwnaar betoogde, dat ie van de preeken van dien Schilder niets begreep, — doch de hegeliïsche N. S. B.-wijshheid, nee maar, die ging er in als koek. Je kunt dus bij hem terecht.
Nou, laten we eens kijken, wat onze veluwsche boer zoo al van dat roepende bloed van hem zelf begrijpt — volgens den heer E. J. Roskam Hzn. Ik geloof, dat de preeken van Schilder daarbij vergeleken bewaarschool-gestamel zijn. Maar misschien doe jij een andere ervaring op.
Zet je schrap, vriend, denk aan den Veluwnaar, en kijk ernstig. Zet je veluwsche boer, en zijn dochter, die je die groote portie melk heeft toegeschikt, naast je en luister naar docent E. J. Roskam Hzn, die zoo heel eenvoudig preeken kan. Ik stel me het discours dan aldus voor:
„Uit den nevel van het rationeele, individueele denken met zijn valsche intellectualisme en zijn steedsche cultuur, zijn democratie en klassenwaan, zijn kapitalisme en Joodsche geldmarkt, verschijnt een geslacht, dat weer verstaat de roepstem van zijn volk, zooals die, ook nu nog spreekt in bloed en taal en teeken.....”
Stil, veluwsche boer, je moet nou niet interrumpereen. Je wou zeggen, dat je dat steedsche wel begrepen had, maar de rest niet? Mond houden, man, we beginnen pas...
„Boven het verstandelijk weten stelt de Germaansche geest het innerlijk begripen” —
O ja, zegt de Veluwnaar, dat zei onze dominé ook, 'n zwäre, meneer, geen lucht. Ga maar door, nou wordt het toch zeker goed. Smytegelt? Love? Erskine? Hutcheson? Van der Groe?
„Boven de intellectueele kennis het natuurlijke inzicht”.....
„Natuurlijk”? natúurlijk? o foei, wat 'n schande! Onze Bondsdominé zegt het precies andersom. Weg met dien Roskam, die moet bij dominé in de leer.
„Boven de macht van het goud de heiligheid van den bodem”.....
Hoe durft ie...?
„Boven het laat-Romeinsche individueele heerschersrecht het Germaansche boerenerfrecht”.....
Gaat dat soms over de Erfgooiers? —
„Boven het absolute Koningschap bij de Gratie Gods het leiderschap dat de levenswetten van het volk vorm en zin geeft.....”
Nou, meneer, ik ben toch altoos trouw aan onze Koningin geweest. Dat zeiden de N. S. B.-sprekers hier op de Veluwe ook altijd van d'r zelve.
Stil nou goeie vriend, en luister verder:
„De machten, die de wederopstanding van ons volk niet wenschen, remmen ons geestelijk zóó, dat wij zelf den moed missen de zuivere lijnen te trekken..... Het is nu eenmaal zoo, dat deze machten, ook wat onzen roep voor de raszuiver-

heid van ons volk betreft, in de officieele kerkelijke leiders zulke trouwe bondgenooten vonden. Dit spel speelden zij zoo geraffineerd, dat vele eerlijke Christenen in de N.S.B. zich inderdaad moenden te moeten verzetten tegen de volksche gedachte”.....
Wat? zoo hoor ik nu den veluwschen boer al weer interrumpereen, — wat? willen ze nou kwaad spreken van onze dominees? Of gaat het soms over onze dokters? Maar hier op 't dorp hebben we d'r eentje, die óók van den Bond is. Ik begrijp niet veel van dat ras en die raszuiverheid. Wat moelen nou ineens die koeien en paarden hier? Stil nou, goeie man, en nog even luisteren:
„Indien wij de raszuiverheid van ons volk verachten, dan verraden wij ons eigen volk en in dat verraad van eigen volk verloochenen wij ook het Christendom.”
Wáblief, valt onze boer uit, en hij verschuift nerveus zijn pel, wáblief? 't Volk verloochenen, is dat het christendom verloochenen? Wel heb ik van m'n leven! Twee uit een stad, en drie uit een geslacht, dat heb ik nog pas Zondag hooren verkondigen. De één wordt aangenomen, de ander verlaten! Hoe kan die man dat schrijven, en dan voor ons, die op de Veluwe bij de oude waarheid grootgebracht zijn van ouder op kind. Wég met die fratsen!
Nee, nog éven luisteren:
„De Godszoon van het licht kreeg van Zijn Vader de opdracht, den gebroken band tusschen God en mensch, tusschen hemel en aarde te herstellen om zoo den dan, die de wereld en het leven drukt, te breken en de levensvreugde te schenken aan het volk, dat zich richt tot God als tot een Vader en vriend.
Eersten Kerstdag hoorde ik een Gereformeerd predikant in zijn gebed zeggen: „Wij danken U God, dat Gij zoo tot ons gekomen zijt dat Gij één met ons waart”. Deze predikant was dan ook een boerenzoon.
Dat is de Calvinistische interpretatie van het Christendom (tenminste zooals het Calvinisme verstaan wordt door de Veluwsche boeren).
Hiermede bracht het Calvinisme niets nieuws. Hiermede greep het terug op de Heilandgedachte zooals die duizenden jaren geleden, lang voor Christus' geboorte, leefde onder onze Germaansche voorouders.”
Het Calvinisme van onze goeie ouwe schrievers ook al bij onze Saksische voorouders, lang vóór Christus' geboorte? Nou, m'n goeie man, jij bent van de kleine kerk, is 'niet?
Als jullie dan zoo'n man als die meneer Roskam met z'n onzin en klinkklare heidendom als lid hebben gehad, dan hoef je hier op de Veluwe nooit meer iets van onze Groote Kerk te zeggen. — En meteen, zonder verder te redeneeren, stapte onze Veluwsche boer op. Hij wou niet eens meer aanhooren, wat jij over die kerkelijke tucht te vertellen had...
* * *
't Is maar een ontwerp, amice, van wat je overkomen zal zijn op je veluwschen tocht.
Maar zóó iets zal het wel wezen, overal, waar op de Veluwe mijnheer Roskam aanklopt met zijn product.
Toch moet je niet je schouders ophalen over al dien onzin. Onzin is nooit machtig, maar soms wel krachtig. En meneer Roskam, voormalig gereformeerde, naar we maar zullen aannemen, heeft nu eenmaal goedgevonden, zijn naam te verbinden óók aan deze passage:
„De verlossing van ons volk moet dan komen door de jeugd.
De ouden verdwijnen vanzelf, de middelmoet wordt oud en zoo zal de jeugd de plaats innemen der werkers en dan het leven vernieuwen.”
Ook schijnt de man al druk te werken met de mythe. Lees maar eens dezen barren onzin:
„In de Germaansche mythologie was de verlossingsgedachte reeds voorondersteld. Het naar eigen aard en roeping doen leven van alle volkeren in de wereld, in harmonie met de Scheppingsgeveenheden, is een eerste eisch, ook voor het Christendom.
De Siegfriedgedachte wordt dikwijls verkeerd geïnterpreteerd. Ook deze dingen moet men veel eenvoudiger zien en ontdoen van de 19e eeuwse romantiek. In al zijn nuchterheid is de inhoud ervan als volgt:
Siegfried, de goddelijke held, kreeg de opdracht van Zijn Vader om den band tusschen den Eeuwigen en Mydgaard (de aarde) te herstellen.
Hiervoor moest hij strijden met den draak. In deze worsteling ging Siegfried in den dood, maar door dezen dood ontstond op Mydgaard het verlangen naar den Eeuwigen. Dit laatste is dan weer gesymboliseerd in het Nibelungenlied.
U ziet dat de Calvinistische interpretatie van het Christendom hieraan niet vreemd is.
Deze dingen moeten wij niet overschatten, maar wij moeten ze ook niet onderschatten.
De Heilandgedachte zooals die door onze vaders, in dit verband bedoel ik door de Saksers, is opgebouwd, spreekt ook nu nog tot ons en persoonlijk wil ik dan zeggen dat mij dit tot vandaag den dag volkomen beuredigt en ik niet wensch dit anders te zien.”
Zeg, weel je nog, hoe kwaad de nederlandsche N.S.B.-ers waren, toen sommige van hun denk-

¹⁾ Christendom en Historie, Lustrumbundel 1925, Amsterdam, Uitgeversmaatschappij Holland, pag. 62.
²⁾ V. 33.
³⁾ Zie Friedländer, Sittengeschichte Roms, III° 220.
⁴⁾ Zie de editie van Haines in The Loeb Classical Library, pag. 383 vlg.
⁵⁾ Leipzig, 1936. Zie vooral pag. 177 vlg.